

An Dialog etre Arzur Roe d'an Bretounet ha Guynglaff / Le dialogue entre Arthur roi des Bretons et Guynglaff. Edición de Herve Le Bihan. Rennes: TIR / Université Rennes 2, 2013, 204 pp.

O *Diálogo entre Arturo rei dos Bretóns e Guynglaff*, texto profético bretón en verso, constitúe o máis antigo testemuño artúrico en lingua bretoa; habitualmente datado en 1450, o Diálogo pertence ao corpus textual do chamado bretón medio, segundo dos tres períodos nos que convencionalmente se divide a historia da lingua e da literatura bretoas. O primeiro deles, coñecido como bretón antigo, esténdese do século V ao século XI, e del conservamos o primeiro texto do idioma, o fragmentario Manuscrito de Leiden, tratado de medicina escrito a finais do século VIII en latín e en bretón, que contén igualmente algunhas palabras en gaélico.

Do século XII ao XVII, o bretón medio supón unha etapa de esplendor, sen dúbida representada polo *Catholicon*, dicionario trilingüe (bretón, francés, latín) redactado por Jehan Lagadeuc e datado en 1464; a súa tripla importancia radica en ser o primeiro dicionario trilingüe conservado, amais de ser así mesmo o primeiro en lingua bretoa e o primeiro en lingua francesa. Deste período data o máis antigo texto poético preservado, os versos dun *lai*, probablemente do século XI, anotados en 1330 na marxe dun manuscrito latino por Ivonet Omnes, copista que tamén inscribiu marxinalmente en bretón diversos fragmentos persoais sobre a súa vida e a súa namorada Orven, entre eles o verso dunha canción popular: «teño unha namorada ben feitaña baixo as follas...» («Me am ous vn amoric ioliuic indan an del mé...»). A partir do século XVIII, a lingua e a literatura bretoas entran xa na actual etapa do bretón moderno.

A presente edición, realizada por Herve Le Bihan, catedrático de Céltico da Universidade de Rennes 2, forma parte do proxecto interuniversitario europeo FATA (*Fundamenti Aremoricum Textorum Accessio*), que ten un dobre obxectivo científico; dunha banda, a reedición actualizada do corpus textual do bretón medio xa publicado así como a edición daqueles textos que aínda permanecen inéditos e, doutra banda, a accesibilidade deste corpus por medio da súa dixitalización e difusión a través de Internet. O Diálogo constitúe en realidade o segundo volume do proxecto, inaugurado coa edición da *Buhez sante Barba* de 1608, a 'Vida de santa Bárbara', realizada por Paul Widmer, profesor da cátedra de Indoeuropeo da Universidade de Zurich, en colaboración con Christina Fischer e Ricarda Scherschel, da Universidade de Marburg.

O texto do Diálogo ocupa un lugar fundamental no estudo da literatura bretoa; a súa recuperación, a comezos do século XX, constitúe a proba material da continuidade existente entre a literatura culta practicada polas elites da antiga sociedade britónica insular e conti-

mental, e a tradición popular artúrica recollida polos colectores da memoria oral dende o século XIX en Bretaña. O seu estatus particular, en certo sentido intermediario, fai de el unha especie de elo perdido na cadea da transmisión lingüística e cultural entre a aristocracia bárdica e os profetas populares ambulantes.

A profecía política practicada en todo o mundo britónico dende o século VI, en estreita relación coas invasións saxoas, legounos textos tan importantes como o *Armes Prydein*, o *pseudo-Taliesin* ou a *Prophetia Merlini*; o Diálogo adscribírase a esta tradición poética epigonal. A versificación e os motivos da tradición culta circularon libremente durante séculos entre a cultura escrita e a cultura oral, transmisión que en Bretaña continental se detivo a comezos do século XVII, separándose definitivamente ambas esferas culturais. Dáse así o paradoxo, subliñado polo editor, de posuír textos escritos atribuídos a profetas míticos como Guinglaff, avatar de Merlín, e de non conservar, senón por vía indirecta, a través da recolleita erudita, as profecías de poetas populares que si existiron realmente, e dos que se coñecen os nomes e, en ocasións, interesantes datos biográficos.

Herve Le Bihan, quen se declara debedor dos traballos do intelectual bretón Gwen-nole Le Menn, reproduce na súa edición o texto do manuscrito de Dom Louis Le Pelletier, datado en 1716, copia do Diálogo realizada por Le Pelletier a partir de dous manuscritos anteriores, datados en 1619 e en 1450 e hoxe perdidos. O manuscrito de Le Pelletier foi descuberto en 1924 polo erudito Francis Gourvil na biblioteca do castelo de Keromnes, na Fisterra bretoa. A investigación universitaria viña así confirmar a memoria popular sobre a existencia do mítico «libro» de Gwenc'hlan —variante de Guinglaff— longo tempo perdido e do que certamente existiron outras copias, como ben proba o moi tardío «libro do muiñeiro de Trébeurden», manuscrito do século XIX adscrito á literatura popular, que contén malia todo algúns versos moi semellantes aos do texto do Diálogo en bretón medio.

O manuscrito de Le Pelletier consta de dúas partes ben diferenciadas; na primeira, Guinglaff é presentado como o home salvaxe, probablemente cego, en todo semellante ao arquetipo do «enfermo bendito», aquel que posúe a verdadeira visión e que noutros textos artúricos se identifica con Guinclan, Gwenc'hlan ou Merlín. A segunda parte contén o diálogo propiamente dito entre Arturo e Guinglaff, no que o profeta informa ao rei das desgrazas futuras e dos estraños acontecementos que agardan ao país. A análise filolóxica relaciona o texto co *scriptorium* da Abadía de Daoulas, na Fisterra bretoa, e os seus arcaísmos ortográficos e léxicos así como a existencia de rima interna evidencian a antigüidade das fontes do Diálogo.

A rima interna, característica da poesía britónica e que segue viva na poesía galesa actual, mantívose na versificación bretoa despois da separación lingüística entre os dous países, no século XII, e ata o século XVII, momento no que se abandona esta práctica poética, en estreita conexión coa decadencia e definitiva desaparición das escolas bárdicas que a transmitían. A probada relación cultural entre bardos e abadías, así como a proximidade xeográfica entre as súas escolas, as *skoldi*, e os *scriptoria* explican a circularidade e as continuas interferencias entre o oral e o escrito na transmisión desta tradición, así como, por exemplo, a evolución do personaxe de Merlín, de home natural e salvaxe a home sabio e letrado, sen dúbida influída polo modelo monacal.

Ademais da transcripción do manuscrito e das notas de Le Pelletier, a edición propón un intento de restitución lingüística, nunha lectura liberada de erros de transcripción, lagoas e interpolacións, así como a súa tradución en lingua francesa. Acompañando ao texto, un completo estudo lexicográfico analiza o vocabulario do Diálogo e, ao xeito dun erudito dicionario de autoridades, recolle a presenza das súas palabras noutros textos literarios e dicionarios de bretón medio, alimentando as raíces do corpus e tecendo para o futuro o fío vermello da lingua. Así, entre outros exemplos posibles, citaremos o da palabra «terra», *douar*, presente no célebre verso 49 do Diálogo: «*En douar fallaff an guellaff et*» ('a peor terra dará o mellor trigo') e que, enriquecida, segue hoxe viva tanto na fala cotiá como nos poemas de Anjela Duval ou na música de Alan Stivell, quen titulou *I douar* un dos seus traballos discográficos máis recoñecidos. Un anexo cartográfico e a reprodución de fragmentos caligráficos do manuscrito de Le Pelletier completan a edición crítica do Diálogo.

Mais a publicación de Le Bihan ten o mérito de non esquecer a tradición popular bretoa en torno a Guynglaff, completando a súa achega filolóxica cun dossier interdisciplinar dun gran valor documental. A memoria secular do pobo mantivo viva e creadora a presenza de Guynglaff en refráns, tradicións, cancións e profecías diversas, diferentes ás contidas no Diálogo, así como tamén, por exemplo, na toponimia e na hidronimia. Os contornos dun personaxe omnisciente e solitario, dotado da facultade de falar cos animais e de xirar completamente a cabeza sobre os ombreiros, conecta novamente esta figura popular coas máis arcaicas fontes britónicas.

De entre as mencións escritas non literarias de Guynglaff, destacaremos dúas das seleccionadas no dossier. A primeira, inédita e rescatada para esta edición, un proceso xudicial de 1677 no que se cita a Guynglaff e as súas profecías como autoridade na reivindicación duns labregos de Pleumeur-Bodou que se negan a pagar o desmo á abadía de Bégard; ambos os dous lugares están próximos a Trébeurden, un dos topónimos bretóns máis relacionados coa tradición viva do personaxe. A segunda e moi curiosa alusión, de clara finalidade política, mostra como as novas autoridades administrativas revolucionarias procuraron atopar as profecías de Guinclan, tal e como evidencia a circular datada o 8 de Vendémiaire do ano VII, correspondente ao 29 de setembro de 1798, que ordenaba recoller «as poesías bretoas», en especial «as profecías de Guinclan, que escribiu no século V no cantón de Plestin, versos continuamente repetidos polos Baixo Bretóns sen que ata o de agora puideramos procurarnos o libro».

A obsesión por localizar o libro de Guynglaff introdúcenos no ámbito literario e lévanos por suposto ata o fracasado intento de Prosper Mérimée e ao seu litixio con Théodore Hersart de La Villemarqué, en torno á presunta desaparición dun manuscrito de «Guênclan» durante a estadía do primeiro en Bretaña, en 1835. Entre as numerosas referencias literarias directas e indirectas a Guynglaff en textos latinos, franceses ou británicos recompiladas nesta edición, é precisamente a recollida por La Villemarqué a que resultou máis importante para a posteridade da figura bárdica. «Diougan Gwenc'hlan», 'A profecía de Gwenc'hlan', é o segundo dos cantos seleccionados polo erudito bretón no seu fundamental *Barzaz Breiz*, antoloxía de cantos populares de Bretaña, volume que supuxo o descubrimento e o recoñecemento internacionais da literatura en lingua bretoa. Editada por primeira vez en 1839 e posteriormente ampliada en sucesivas edicións, a obra de La Villemarqué non

María Lopo

recollía tan só os versos senón tamén as melodías, que hoxe poden escoitarse en múltiples versións musicais, entre as que destacaremos aquí a considerada canónica interpretación da cantante bretoa Andrea ar Gouilh, gravada en 1990 polo selo Coop Breizh.

A enorme influencia do *Barzaz Breiz* na creación europea dos dous últimos séculos reactualiza sen dúbida a circularidade da transmisión en torno á figura do home sabio e salvaxe entrañado nas marxes escritas e vividas das fisterras atlánticas: «Pa vinn ket klasket, vinn kavet ; / Ha pa-z-onn klasket né-z-onn ket.» (‘Cando non me busquen, atoparanme; / E cando me busquen, non me atoparán’).

María LOPO
Université Rennes 2